

Cronotopul artistic

Victoria Baraga, dr., conf. univ.

Summary

Indissoluble nature of space and time rooted in the estetic area especially in the realm of literary sciences, thanks to Russian philosopher and philologist Mikhail Mikhailovich Bakhtin. The term of chronotope, notes the unit of spatial and temporal parameters. In the context of the Bakhtinian polyphony, chronotope obtain new semantic connotations. Artistic chronotope is imaginative deployment climate of events in the artistic work. Chronotope dimension in literature and art in general, possesses emotional coloring and values.

Introducere. Corelația dintre timp și spațiul nu este o idee nouă în istoria culturii. Tradiția antică a înțelegerii comuniunii dintre timp și spațiu o întâlnim la Aristotel, apoi este continuată de Sf. Augustin, Leibniz, Hegel etc.. În secolul al XX-lea apare termenul de **cronotop**, care indică unitatea parametrilor de timp și spațiu. Apariția și înrădăcinarea termenului au fost încurajate de o seamă de descoperiri din domeniul științelor reale, care au schimbat radical concepția despre lume. În conformitate cu teoria relativității a lui A. Einstein, timpul și spațiul sunt coordonate comune ale continuumului cuadridimensional. Interconectarea celor două dimensiuni o demonstrează și H. Minkovski.

Termenul de cronotop cunoaște o largă răspândire în științele umaniste: psihologie, estetică, literatură. Un aport deosebit în implementarea termenului în sfera culturii îl are M. Bahtin.

Principiul dialogismului umanist. Mihail Mihailovici Bahtin (1895-1975) este un filosof și filolog rus, un teoretician al culturii și artei, care elaborează un sistem filosofic în centrul căruia se află paradigma **dialogismului**. Concepția dialogismului polifonic se întemeiază pe filosofia antropologică a lui Bahtin, care relevă natura dialogică a conștiinței umane, a relației cu alții, a vieții însăși. La baza entității umane se află o relație interumană, interindividuală. Potrivit lui Bahtin individualitatea umană este irepetabilă și accesarea la această lume inestimabilă poate fi realizată doar prin mijlocirea dialogului. După cum menționează exegetul român Marian Vasile: „Conceptul său central este *dialogul*, o supracategorie cu valoare totodată estetică, etică și cognitivă: mai întâi, dialogic e limbajul romanului dostoevskian, apoi romanul în genere, iar mai târziu orice text poetic, deci toate genurile; dialogică e conștiința umană, ea trăiește la frontiera cu o altă conștiință, dialogică e cultura universală (textele dialogizează peste viacuri), dialogică sau ambivalentă e viața naturii însăși (în Rabelais...), ni se vorbește despre o „cunoaștere dialogică”, specifică științelor umaniste, spre deosebire de „cunoașterea monologică” din științele exacte. Debutând prin a caracteriza specificul genului românesc, dialogul devine cu timpul, în concepția lui Bahtin, o cheie universală, capabilă să rezolve nu numai problemele culturii, ci și structurile cosmosului. ”Dialogul” este expresia unui cogito profund și original, propriu personalității lui M. Bahtin, mult mai complexă decât aceea pe care o căutăm în criticul Bahtin.” [1, p.25]

Pornind de la concepția polifonică a existenței, Bahtin dezvoltă versiunea dialogică a eticii, esteticii, filosofiei limbajului, antropologiei, hermeneuticii etc., emite o serie de concepte noi precum polifonia, cultura populară carnavalescă sau cultura râsului (de la a râde), cuvântul bivoc sau ambivalent, cronotopul, polisemantismul fenomenelor etc.. În ultima perioadă a creației Bahtin elaborează teoria genurilor verbale, concepția „metalingvisticii”, problema cuvântului străin ca fenomen primordial al gândirii umaniste, ideea contextelor apropiate și îndepărtate, precum și ideea „marelui timp” în sfera culturală...

Cronotopul bahtinian. În contextul acestui sistem filosofic al lui M. M. Bahtin, fundamentat pe principiul dialogismului se înscrie și conceptul de cronotop. „Vom numi cronotop (ceea ce în traducere ad litteram înseamnă „timp-spațiu”) conexiunea esențială a relațiilor temporale și spațiale, valorificate artistic în literatură.(...) pentru noi este important faptul că el exprimă caracterul indisolubil al spațiului și al timpului” [2, p. 294].

Spre deosebire de teoria lui Einstein, în care se susține că timpul este cea de-a patra dimensiune a spațiului, Bahtin dă prioritate timpului, „*timpul constituie principiul de bază al cronotopului*” [2, p. 295]. Spațiul contribuie la desfășurarea timpului, îl face vizibil. Dar însuși spațiul devine cognoscibil și măsurabil doar datorită timpului. Cronotopul constituie o modalitate ce permite perceperea timpului și raportarea acestuia la lumea spațială.

În filosofia bahtiniană și, respectiv, în științele literare, conceptul de cronotop este adoptat cu sens metaforic. Cronotopul literar nu se reduce la parametri fizici, deși nici aceștia nu sunt neglijați, ci presupune o dimensiune artistică. „În *cronotopul literar-artistic* are loc contopirea indiciilor spațiale și temporale într-un ansamblu inteligibil și concret. Timpul, aici, se condensează, se comprimă, devine vizibil din punct de vedere artistic; spațiul însă se intensifică, pătrunde în mișcarea timpului, a subiectului, a istoriei. Indiciile timpului se relevă în spațiu, iar spațiul este înțeles și măsurat prin timp. Intersectarea seriilor și contopirea indiciilor constituie caracteristica cronotopului artistic” [2, p. 294].

Cronotopul artistic exprimă o modalitate de a reprezenta legătura indisolubilă dintre timp și spațiu. El este climatul desfășurării imaginative a evenimentelor. Timpul este purtătorul undirilor afective, care se înfățișează prin figurația spațială. De aceea cronotopul contribuie la constituirea imaginii literar-artistice. Structura cronotopică modelează universul romanesc, contribuind la actul creației artistice exprimate prin imagini. Fiecare mesaj, semantic prin natura sa, pentru a fi receptat de noi, trebuie să obțină o formă semiotică, exprimată prin sunet, culoare, cuvânt etc., pe care s-o vedem sau s-o auzim: „Fără această expresie spațio-temporală nu este posibilă nici cea mai abstractă gândire. Prin urmare, orice intrare în sfera sensurilor se face numai prin poarta cronotopilor” [2, p. 490]. Prin urmare, oricăre imagine literar-artistică posedă dimensiuni cronotopice. Astfel, cronotopică e și limba, structura internă a cuvântului. Hotarele cercetărilor cronotopice depășesc domeniul literaturii și, chiar, al culturii.

O altă funcție a cronotopului constă în dezvoltarea structurii spirituale. Din perspectiva lumii românești, cronotopul este poarta spre sfera semantică. Dimensiunea cronotopică în literatură și în artă, în general, posedă o coloratură emoțional-valorică. Bahtin distinge un timp ciclic al aventurii în romanele medievale, un extratimp-ierarhic și vertical al lumii dantești sau o extindere spațio-temporală, orizontală la Rabelais.

Deoarece cronotopul indică o coordonată a esenței ființei, cronotopi sunt tot atâtea câte entități și fenomene. Există cronotopi de diferite calificări, capacități sau amplitudini. Avem, cronotopurile genurilor sau speciilor literare. Fiecare temă, subiect sau motiv își are cronotopul său. Unele motive tind mai mult spre parametri spațiali ai materialității grosiere, precum cronotopul drumurilor, al scărilor, al cetății etc., pe când altele mai mult spre calificările afective ale timpului, cronotopul naturii, a idilei. Cronotopurile de proporții mai mari pot include pe altele mai mici.

Ceea ce este distinctiv în concepția lui Bahtin, e că raportul dintre cronotopuri, ca imagini ale individualităților, este și el dialogic. Rețeaua cronotopică este sfera deschiderilor semantice, pe care le oferă opera artistică prin interferența dialogică.

Concluzii. Prin prezentarea modelelor temporale, Bahtin indica deschiderea spre dialogarea cu alte dimensiuni temporale. Doar situația extrapozițională a receptorului îi poate

deschide orizonturi spre viitor, dezvăluindu-i sensuri și rosturi. Dimensiunea cronotopică în literatură și în artă, în general, posedă o coloratură emoțional-valorică. Meritul cronotopului bahtinian constă în disponibilitatea de a dialoga atât cu Altul cât și cu Sine. Tendința cronotopului artistic spre comuniune, conferă operei atât valoare semantică, cât și dimensiune estetică.

Bibliografie

1. Vasile, Marian, *M.M.Bahtin – estetician și filosof*, prefață la cartea M. Bahtin, *Probleme de literatură și estetică*, Editura Univers, București, 1982
2. Bahtin, M., *Probleme de literatură și estetică*, Editura Univers, București, 1982.